

तेषां द्वादशानामन्यारोपितानां अयुगपद्भावः द्रष्टृदृश्योपरक्तं चित्तं सर्वार्थमिति योगप्रसिद्धं चित्तस्य सर्वार्थत्वमिह बुद्ध्यदियुगपद्भाव इत्युच्यते तदन्यो विशेषविज्ञानराहित्यलक्षणो ज्ञातृज्ञेयज्ञानयौगपद्याभावः तामसः निद्रारूपतमो मयः सुषुप्तिकालीनस्तस्मिन् सत्यपि आत्मन उच्छेदो नास्ति उत्थितस्य सुखमहत्त्वात् समित्यादि परामर्शात् सतासोम्यतदासं पन्नो भवतीति सुषुप्तौ ब्रह्मसंपत्तिश्रवणात् स एव तु कर्मा नुस्मृतिशब्दविधिभ्य इति न्यायाच्च अयुगपद्भाव एव आत्मनो वास्तवंतत्त्वं युगपद्भावस्तु स्वमवदज्ञानकृत इत्याह आस्थित इति लौकिको न तु परमार्थिकः ॥ ३५ ॥ व्यावहारिकं युगपद्भावमुक्त्वा प्रातिभासिकं स्याम कालिकं तमाहेंद्रियाणीति पूर्वं श्रुतं श्रवणक्रियासाचस्पर्शनादीनामप्युपलक्षणं तया शब्दादीनां आगमः प्राप्तिः पूर्वानुभववासनात इत्यर्थः सूक्ष्माणि इंद्रियाण्येकादशदृष्ट्वा चित्तयन् विषयसंगं भावयन् नापुरुषः स्वमदर्शी त्रिभिर्गुणैः सत्त्वादिभिर्गुणैः अनुपर्यैति जाग्रदवस्थामनुसंचरति स्वप्ने काये इत्युत्तरादपकृष्यते स्वेशरीरेयथाकामं परिवर्तत इति श्रुतेः ॥ ३६ ॥ तमोपहंतं तमो गुणेनाभिभूतं चित्तं प्रवृत्तिप्रकाशालं कं आशुसंहारं शीघ्रं सत्त्व अध्रुवं मोक्षवदानं त्यहीनमुपरमं पूर्वोक्तयुगपद्भावस्योच्छेदं करोति तत्सुखं तामसं अज्ञानप्रधानं शरीर एव सुषुप्तावनुभूयते ॥ ३७ ॥ सुषुप्ति सादृश्यं कैवल्यस्याह यद्यदिति यत्सुखं आ

तेषामयुगपद्भाव उच्छेदो नास्ति तामसे ॥ आस्थितो युगपद्भावो व्यवहारः स लौकिकः ॥ ३५ ॥ इंद्रियाण्यपि सूक्ष्माणि दृष्ट्वा पूर्वश्रुतागमात् ॥ चित्तयन् नानुपर्यैति त्रिभिरेवान्वितो गुणैः ॥ ३६ ॥ यत्तमोपहंतं चित्तमाशुसंहारमध्रुवं ॥ करोत्युपरमं कायेतदाहुस्तामसं बुधाः ॥ ३७ ॥ यद्यदागमसंयुक्तं न कृच्छ्रमनुपश्यति ॥ अथ तत्राप्युपादत्ते तमो व्यक्तमिवानृतं ॥ ३८ ॥ एवमेष प्रसंख्यातः स्वकर्मप्रत्ययोगुणः ॥ कथं चिद्वर्तते सम्यक्केषां चिद्वानिवर्तते ॥ ३९ ॥ एतदाहुः समाहारं क्षेत्रमध्यात्मचिंतकाः ॥ स्थितो मनसि यो भावः स वै क्षेत्रज्ञ उच्यते ॥ ४० ॥ एवं सति क उच्छेदः शाश्वतो वाक्यं भवेत् ॥ स्वभावाद् वर्तमानेषु सर्वभूतेषु हेतुतः ॥ ४१ ॥

गमसंयुक्तं आनंदो ब्रह्मेति वेदबोधितं यत्तया स्मिन् कृच्छ्रं द्वैतदुःखं नानुपश्यति न किंचिदनुशास्यतीति पाठांतरे यत्र न किंचिदुःखं दुःखं वा ज्ञाता ज्ञेयं वास्ति किंतु दुर्धेधनानलवत् आचार्यो पदेशमनुशाम्यत्येव तत्र तस्मिन् अपि सुखे अव्यक्तं अचतंतम उपादत्त इव वस्तुतस्तु तमो नास्ति तथापि द्वैतदर्शनाभावसाम्येन आवृतमव्यक्तं च ज्ञानादिविभागाभावात् ॥ ३८ ॥ एवं सुषुप्तिवत् मोक्षेऽपि एषो हंकारादि घटानोदश्यमानो गुणो भोग्यवर्गः स्वकर्मप्रत्ययः कर्महेतुका विर्भावः प्रसंख्यातः प्रत्याख्यातः केषां चिदविधावतां वज्रपंजरवद्वर्तते केषां चिद्विधावतां कालत्रयेऽपि न सति ॥ ३९ ॥ एतत् एतं समाहारं संघातं क्षेत्रमाहुः एतदिति विधेयापेक्षं स्त्री बत्वं मनसि संघातबीजभूते यो भावो यासत्ता स क्षेत्रज्ञः शुक्तिरजतवदध्यस्तस्य मनसः सत्तारूपं प्रतिप्रदः ॥ ४० ॥ एवमिति सर्वेषु भूतेषु चतुर्विधेषु हेतुतः अनाद्यविद्याकामकर्मवशतः स्वभावात् सत्याद्यतयो रालाऽनात्मनो भित्थुनीकरणात् व्यवहारे वर्तमानेषु सत्सुक उच्छेदः उच्छेदवान् को वा शाश्वतः स्यात् नासतो विद्यते भावो नाभावो विद्यते सत इति न्यायेनासतः संघातस्य स्वरूपाभावादेव नोच्छेदप्रसंगः अत एव शाश्वतत्वं चास्यनेत्यर्थः यद्वा शाश्वत आत्मा वाक्यं उच्छेदवान् भवेदिति भवेदिति या पूर्वत्वया आलोच्छेदं शंका कृता सानिरालंबनेत्यर्थः एतेन पुं प्रकृत्योरत्यंतं वैधर्म्यमुपपादितं ॥ ४१ ॥